

Sémantická derivace jako jeden ze způsobů tvoření nových pojmenování v současné ruštině

Drahoslava Kšandová

Česká zemědělská univerzita, Praha, Česká republika

ksandova@pef.czu.cz

Klíčová slova: sémantická derivace, význam slova, druhotné přejímání, neosémantismy, současná ruština

Key words: semantic derivation, word meaning, secondary transfer, neosemantisms, contemporary Russian

«В языке происходят разнообразные многочисленные процессы, на него влияют различные тенденции. В языке постоянно идёт перестройка и реструктуризация, происходит изменение и варьирование речевого материала. Преобразования языка происходят на разных уровнях».¹

Proces obohacování slovní zásoby je dynamický a neukončený. Na obohacování slovní zásoby mají vliv jak vnější – přejímání cizojazyčné lexiky, tak vnitřní faktory, které se podílejí na sémantických a gramatických změnách, na posunech různého typu ve slovní zásobě. Při tvoření slov používá jazyk nejrůznější prostředky, z nichž některé mohou být upřednostněny a další zatlačeny do pozadí. Na konci 20. století došlo v ruštině k aktivizaci sémantického tvoření slov, které se více projevilo v cizojazyčné lexice (terminologické i neterminologické přejímky), i když v současné době ruština tímto způsobem stále více začíná pracovat s vlastní slovní zásobou.

Na jedné straně vidíme snahu dát nový název každému novému jevu, a na druhé straně je snaha sblížit funkčně shodné jevy, stanovit v nich to, co je pro ně společné. Pro pojmenování se v tomto případě používají «stará», již existující slova, rozvíjejí se jejich významy. Formování nových významů je často neoddelitelné od nových slovních spojení a jejich fungování v jazyce. Tyto dvě protikladné a zároveň vzájemně se podmiňující tendence – tendence diferencovat a zobecňovat podle shody – regulují proces tvoření slov a aktivizaci staré slovní zásoby.

Zavarzinovová (2004, s. 65 – 66) známá slova, jejichž novota spočívá ve změně jejich obsahu, řadí mezi slabé neologizmy, které dělí na *vlastní sémantické a funkčně-sémantické*. První se tvoří v důsledku vzniku nového významu, např. *международник* (sportovec mezinárodního významu; odborník na mezinárodní právo či odborník na mezinárodní politiku); *регионал* (člen poslance skupiny); *афганец* (voják bojující v Afghánistánu); *отделенец* (organizace, která se stala samostatnou administrativní jednotkou), a druhé jsou spojeny se změnou funkce slova, tj. zúžením či rozšířením sféry jejich použití a se zvýšením či snížením frekvence jejich užívání, jejich vztahem k zastarávající nebo nové slovní zásobě, např. *олигарх, губернатор*.

Při vnitřně slovní sémantické derivaci se tvoří neosémantizmy (sémantické neologizmy). Jak dokládá Martincová, lze «tento způsob tvoření nových pojmenování, který záleží v tom, že jeden význam (sémantické centrum lexikální jednotky) motivuje význam

¹ Шапошников, В. Н.: Семантические преобразования в современном русском языке, Москва, Либроком, 2012, s. 8:

«В языке происходят четные процессы, влияют на него различные тенденции. В языке постоянно идёт перестройка и реструктуризация, происходит изменение и варьирование речевого материала. Преобразования языка происходят на разных уровнях».

druhý, charakterizovat jako sémantické tvoření slov, při němž nedochází k novému slovo tvornému zformování» (1983, s. 84). Neosémantizace je proces inovace a obměny významové složky lexikálních jednotek, kdy dochází ke spojení existující formy s novým významem, popřípadě k modifikaci významu stávajícího.

V současné ruštině je podle mnou excerpovaného materiálu ponejvíce zastoupena **metaforizace**, což odpovídá podstatě metafory, která je jevem spíše obrazným než logickým a jejímž cílem je zprostředkovat konkrétní a názornou představu věci, např. компьютерные пираты; живое исполнение песни; транспортный коридор a **rozšiřování významu**, např. мышь – myš jakožto hlodavec (spis.) x myš jakožto součást počítače (počítačový termín); кликнуть – zavolat koho (nespis.) x kliknout myší (počítačový žargon); жук – brouk (spis.) x lišák, šibal, mazaný člověk (nespis.) x spekulant (obchodní žargon); накрутка – navinutí, omotání (spis.) x navýšení ceny (obchodní žargon). Najdeme mezi nimi výpůjčky vnitřního či vnějšího typu (terminologické i neterminologické přejímky).

Slovo se touto cestou může terminologizovat buď jako celek, nebo ve svém jednotlivém významu, např. структуры, консультации (v rámci politické terminologie); окно, меню, бедный (v rámci počítačové terminologie). Při sémantické derivaci může docházet i k opačnému procesu, tj. determinologizaci odborných výrazů, které tak přecházejí do širšího užívání, např. u slova шок (шок спроса, производства, автомобильный, ценовой, финансовый, инфляционный, информационный) či депрессия (депрессивный), kdy se původní lékařský význam přesunul do jiných oblastí našeho života.

Sémantickou derivaci můžeme považovat za určitý projev jazykové ekonomie, protože u existujících lexikálních jednotek dochází k novému sémantickému posunu, aniž by se rozšiřoval jejich počet. Sémantická derivace nejen zkoumá rozvoj významu slova a napomáhá jeho snazšímu porozumění, ale také odhaluje principy lexikálního systému. Sémantickou derivaci je třeba chápat, jako «процесс расширения семантического объема слова, приводящий к возникновению семантического синкретизма, результатом которого является появление т.н. полисемии»² (Трубачёв, s. 204). Polysémii je třeba chápat nejen jako stav, ale i jako aktuální proces neustálého doplňování a rozvíjení sémantické struktury slov, při němž se další významy vrství na již existující významy. Jedná se o nezbytnou vlastnost lexikální sémantiky každého jazyka.

Vznik nového významu se podílí také na rozšiřování spojovatelnosti. V semaziologii je změna významu a rozšíření spojovatelnosti slova pevně propojeno, např. экология речи, языка, культуры, духа, жизни; структуры федеральные, мафиозные, коммерческие, силовые, криминальные, чиновничьи. Vidíme, že při rozšiřování spojovatelnosti daného slova se objem slovní zásoby může stát nesourodým, což také vedle výše uvedených slov dokazuje adjektivum сбалансированный, u něhož se mění i sama oblast použití a rozšiřuje se okruh jeho používání – z technické sféry přešlo do finanční a lékařské a samozřejmě i do běžné řeči, např. сбалансированное питание, сбалансированный обед, сбалансированная формула лекарства, сбалансированный анализ, сбалансированный ассортимент, сбалансированный комплекс витаминов, a vystupuje tak v nejrůznějších významech jako «uvážený, zvažovaný, objektivní, všestranný».

Významový obsah má pro jazyk zvláštní důležitost, protože naplnění slova určuje jeho místo v jazyce. Také u cizojazyčného slova je důležitým momentem ve složitém procesu přechodu slova do systému přejímajícího jazyka jeho sémantické osvojení v podmínkách vzájemného působení systému a prostředí.

Na změnu sémantiky původně ruských slov a dřívějších výpůjček mají v současné době vliv především anglicizmy a amerikanizmy. Sémantika se jejich vlivem obohacuje,

² «процес розширення семантичного об'єму слова, який веде до виникнення синкретизму (сплывання), якого результатом є тзв. полісемія (мноhoznačnosť)»

objevují se nové významy, nebo jejich odstíny, jeden význam se odsouvá na periferii slovní zásoby a druhý naopak do jejího centra. Již v době vstupu slova do cizího systému v něm mohou probíhat sémantické změny.

K otázce sémantické adaptace cizojazyčných slov v ruštině se vyjádřila Kassínová (1985, s. 17), která říká: «для того, чтобы определить, насколько слово прижилось в языке-рецепторе, необходимо выяснить степень его семантической ассимиляции, т.е. его способность контактировать с другими элементами языка, вступать с ними в более или менее прочные связи, расширять своё значение, сужать его и т.д., т.е. жить по законам и потребностям воспринимающего языка».³

Vzájemné působení cizího slova a jazykového systému ruštiny se projevuje v sémantických transformacích, např. slovo *пиар* bylo původně neutrální, stejně jako jeho odvozeniny. Postupně se měnilo jeho emocionální zabarvení v souvislosti se zaváděním PR-technologií do ekonomiky, politiky apod. Nový význam slovo nabylo v politické oblasti, kde označuje jakékoli manipulativní působení na posluchače prostřednictvím sdělovacích prostředků. Proběhla zde sémantická změna, kdy slovo *пиар*, označující činnost spojenou s veřejností, začalo označovat «nekorektní» vztahy s veřejností, jejichž cílem je očernění a podřívání autority konkurenta. Obsah slova se stal negativním a získal odpovídající charakteristiku *чёрный пиар*. V komerční oblasti si však slovo uchovalo své neutrální zabarvení.

Cizí slova, která dávno existovala v ruském jazyce, jsou dnes vtažena do nových procesů, změn. Nový význam může vzniknout na ruské půdě, např. v jazyce reklamy se velmi často setkáváme se slovem *акция* s významem «nabídka zboží za výhodnou cenu», který do pozadí zatlačuje původní významy, kterými jsou akce (z fr. action) a akcie (z něm. Aktie). Adjektivum *элитный* (дом, жильё, коттеджный посёлок, район, обучение за рубежом, семинары, вуз, бельё, трикотаж, клубы, кресла, американские холодильники, вина, окна, двери, часовой рынок, отель, ресторан, отдых, алкоголь, топ-инженер) se před zhruba 20 lety spojovalo pouze s odrůdami pšenice nebo rasou štěnat, potom přešlo do vojenské lexiky ve spojení *элитные войска* s významem «výběrový». Prvotní význam tohoto slova «určený pro elitu» (z fr. élite) je nově nahrazován významem «drahý, vysoce kvalitní». Synonymem tohoto slova se v reklamě a v marketingu stalo slovo *эсклюзивный* (z fr. exclusif), např. окна, обои, подарки, товар, жильё, кофе⁴ nebo příslovce *космически* (z řec. kosmos).⁵ Adjektivum *профессиональный* vytvořilo sousloví se slovy *мигрант*, kde je částečně zachován původní význam, protože se jedná o člověka, odcházejícího za prací do zahraničí, který však je vysokoškolsky vzdělaný, a *турист*, kde jde o pojmenování turisty dobře obeznámeného se zákony cestovního ruchu, který však hledá nedostatky v zákonech a potom třeba i soudně vymáhá odškodnění. Adjektivum *депрессивный* přešlo do běžné mluvy z profesionální sféry ve významu «negativní», např. *депрессивный регион, район*,

³ «Pro to, abychom stanovili, nakolik se slovo ujalo v jazyce, je nutné objasnit stupeň jeho sémantické asimilace, tj. schopnost kontaktovat se s jinými prvky jazyka, vstupovat s nimi do více či méně pevných vztahů, rozšiřovat svůj význam, zužovat ho atd., tj. žít podle zákonů a potřeb přejímajícího jazyka».

⁴Сегодня же элитный французский парфюм стоимостью 800 долларов за флакон пользуется большой популярностью среди женщин. Наше турагенство предлагает отдых в лесу в элитных коттеджах. Островок элитного отдыха создан для вас всего в 80 км от Москвы. В Москве можно купить элитный кофе по доступным ценам. - Эксклюзивный лыжный и гольф-курорт для супербогатых людей в Монтане. Компания Центавр является производителем натурального высококачественного эксклюзивного кофе. В данном списке находится и эксклюзивное жильё, предназначенное для тех, кто может себе позволить дорогую недвижимость. (z inzerce)

⁵ В магазине Ла Амистад продают блузки, украшения, кожаные сумки- всё космически дорого. (Лиза, 2012); Надо платить космически завышенную цену за услуги. (Коммерсантъ, 2013)

депрессивное состояни.⁶ U přídavného jména *популярный* došlo také k formování nového významu. Slovo se do ruštiny dostalo již v 1. polovině 19. století z francouzského *populaire*. Ve výkladových slovnících (Кузнецов, 2001) se setkáváme se dvěma významy 1) понятный, доступный, несложный по содержанию (лекции, брошюра) 2) пользующийся широкой известностью⁷ (писатель, артист, поэт, группа, песня). V dnešní době se hlavně v tisku používá toto slovo s významem, který neodpovídá žádnému z výše uvedených významů, např. грипп популярный в этом сезоне в России; очень популярная в 19 веке инфлюэнция; самый популярный диагноз; самые популярные травмы; самый популярный вид аварий; самые популярные ошибки; наиболее популярный вирус по данным Microsoft; популярный в Америке торт Захер; популярные виды преступления; самый популярный вид страхования. Z výše uvedených příkladů vyplývá, že toto adjektivum začalo vystupovat ve významu «často se vyskytující, hodně rozšířený».

Častěji se však nový význam přejímá z jazyka, z něhož bylo přejato prvotní slovo, popřípadě se nový význam může v jazyce objevit i vlivem druhého jazyka. V obou případech hovoříme o tzv. druhotném přejímání cizích slov, kdy se spolu s dříve přejatým a asimilovaným slovem objevuje slovo shodné svým materiálním tvarem, avšak s jiným významem.⁸ Problematické druhotného přejímání cizojazyčných slov se věnují práce mnohých ruských lingvistů, např. Krysina, Zemské, Marinovové. Ta definuje tento proces takto: «при вторичном заимствовании значение какого-либо одноязычного прототипа закрепляется за словом, которое представляет собой более раннее материальное заимствование, но в другом значении».⁹

Adjektivum *энергетический* bylo odvozeno od substantiv энергетика a энергия (z něm. Energetik a Energie). Dnes se s ním více setkáváme ve významu (z angl. energy) slibující energii k mentální či fyzické výkonnosti, povzbuzující (napitok, коктейль), než týkající se energetiky. U substantiva *сценарий* (z it. scenario) je původní význam zachován dodnes (сценарий фильма), nově však vystupuje ve významu «průběh události, plán provedení, uskutečnění nějaké akce», např. сценарий политического переворота, силовой сценарий, негативный сценарий, сценарий контроля, сценарий развития событий, сценарий выборов, сценарий войны. Stejně tak je zachován význam slova *проект* (z něm. Projekt), které se v ruštině objevuje již od doby Petra I. s významem «plán, záměr, návrh, stavební či organizačně-realizační dokumentace». V dnešní době došlo vlivem angl. project k posunutí významu a slovo se dostalo do všech oblastí našeho života, hlavně kultury, např. актеры участвуют в проекте, místo снимаются в фильме nebo играют в спектакле. V tomto novém významu «program, proces či průběh události» však již nejde o výsledek, ale o tvůrčí proces.¹⁰ Sloveso *шокировать* bylo přejato v 19. století z francouzského *choquer* s významem «přivádět do rozpaků porušováním pravidel slušného chování a vžitých norem».

⁶ Депрессивный, с населением в 20 тысяч человек, городок уже через 50 лет скорее всего исчезнет. ([www.utro.ru: 11.6.2015](http://www.utro.ru:11.6.2015)); Так, Олимпиада 2012 года преобразует не весь Лондон, а лишь его восточную часть-в недавнем прошлом депрессивный и криминальный район. (Русский репортёр, 17.11.2011)

⁷ 1) Srozumitelný, dostupný, obsahově jednoduchý; 2) velmi známý

⁸ V ruské lingvistice se tento jev označuje jako «повторное заимствование» nebo «вторичное заимствование».

⁹ «При druhotném přejímání se význam jakéhokoli jednojazyčného prototypu připisuje slovu, které představuje dřívější materiální výpůjčku, avšak v jiném významu.»

¹⁰ Стивен Спилберг объявил свой следующий проект по сценарию Эрика Рота. Сценарист и режиссер Годд Филипс сейчас готовит для нас проект «Человек стоимостью в шесть миллионов долларов». (ТВ-магазин, 5.6.2004)

V dnešní době pod vlivem anglického «to shock» se užívá jako synonymum ke slovesům «ohromit, udivit někoho, otrástit někým».¹¹

Nový význam byl převzat i u dalších již dříve přejatých slov: *пейдеп* (v obou případech z angl. raider) původně převzato ve významu «vojenská loď», na počátku 21. století pak ve významu «burzovní spekulant»; za slovem *студия* (z it. studio) se v dnešní době více skrývá prostor pro poskytování nejrůznějších služeb (z angl. studio)¹²; přídavné jméno *пилотный* se původně vztahovalo k podstatnému jménu *пилот* (лётчик), např. *пилотный костюм, шлем, пилотная кабина, пилотные навыки*, avšak koncem 20. století jsme se vlivem angl. pilot setkali s významem, který s letectvím nemá nic společného, a to «zkušební, experimentální», např. *пилотный проект, номер журнала, эпизод сериала, клуб*¹³; význam slova *аниматор* (z fr. animateur) «tvůrce kreslených filmů» se koncem 20. století v rámci rozvoje cestovního ruchu vlivem angl. animation posunul k významu «organizátor zábavy turistů v hotelu a na pláži»; *кондиционер* nebo *кондишин* (z fr. conditionneur) se používá ve významu «prostředek na máchání prádla» a «kosmetický prostředek na vlasy», a současně také jako «zařízení pro optimalizaci klimatických podmínek v místnosti» z angl. air-condition.

Sémantické osvojení přejatých slov se může projevat různě, ale redukuje se na získání takového významu či takové sémantické struktury, které slovo vyčleňuje v lexikálním systému jako jednotlivou jednotku. Sémantické osvojení přejatého slova je nejsložitější etapa, kdy se završuje přechod cizího slova do lexikálního systému ruštiny: slovo získává určitý význam, vstupuje do synonymických, antonymických, homonymických vztahů s jinými lexikálními jednotkami, např. v homonymním vztahu se ukázalo slovo *бич* z angl. beach-comber «tulák» a *бич* «karabáč, bič», stejně jako *пилотный* «pilotní, letecký» a *пилотный* «zkušební, experimentální»; nově přejatá slova se dále mohou stávat konkurenty již existujících pojmenování (*мультипликация* x *анимация*), a tím diferencovat různé odstíny, ať již stylistické (*бизнес* x *коммерция*; *мотоцикл* x *байк*), nebo sémantické (*шоп* x *бутик* x *аутлет*; *фонограмма* x *саундтрек*; *ярлык* x *этикетка* x *лейбл* x *бренд*) a vstupovat s nimi do synonymických řad (*экссклюзивный* x *премиум* x *люкс*). Sémantické vztahy se mezi dříve přejatými a novými cizojazyčnými lexémy stávají složitějšími vzhledem ke vzrůstajícímu počtu přejímaných slov – může u nich docházet k významovému posunu i k posunu ve sféře jejich použití.¹⁴ Do sémantiky některých adjektiv v rámci jejich spojovatelnosti může být vnesen ještě dodatečný význam (*экссклюзивный* разговор – rozhovor s významnou osobností; *драматическое* падение акций – vážnost dané situace).

Se sémantickou derivací se tak setkáváme u lexikálních jednotek, které se týkají nejen tržní ekonomiky, politiky, showbyznysu, reklamy, publicistiky, ale i běžného života. Sémantické rozšiřování získává v posledním období zvláštní status: podílejí se na něm představitelé nejrůznějších sociálně-kulturních skupin, hlavně však novináři a politici, jejichž prostřednictvím se nové významy dostávají k široké veřejnosti. Stává se však často, že tyto

¹¹ Многие продавцы, чтобы не шокировать покупателей, проводят повышение в два этапа. (Огонёк, 2015); Музыка вообще способна шокировать неподготовленного зрителя. (www.utro.ru; 14.5.2012); Подобные крики должны шокировать врага. (Независимая газета, 10.6.2004)

¹² Студия кухонная, парикмахерская, красоты, красивых волос, мебели, по спа – уходу, йоги, иностранных языков (novinová inzerce, letáky)

¹³ Podstatné jméno «пилот» ve významu «letec» bylo přijato z fr. pilote na počátku 20. století, poté se slovo začalo používat ve významu «automobilový závodník», pravděpodobně převzato z it. pilota. ru.wiktionary.org/wiki/пилот

¹⁴ Шоп (obchod se zahraničním zbožím); бутик (obchod s módním oblečením); аутлет (obchod se zbožím světových značek s výraznými slevami); фонограмма (zvukový zápis na nosiči); саундтрек (zvuk doprovázející film či televizní pořad); ярлык (cedulka s názvem výrobku); этикетка (cedulka nejen s označením druhu zboží, ale i informací o použití, spotřebě); лейбл (cedulka na oblečení s názvem firmy); бренд (reklamní firemní znak).

změny nejsou vyvolány vnitřními potřebami jazyka, ale jejich snahou zaujmout čtenáře, což vede k používání tzv. módních slov: «Новые слова вбрасываются в текст, и, если повезёт, оно сразу становится модным, начинает использоваться в невообразимых контекстах, а смысл его потихоньку стирается» (Кронгауз, 2007, s. 31).¹⁵ Takto dostalo nový význam i ruské sloveso *озвучить*, u kterého je zafixován v současných výkladových slovnících pouze jeden jeho význam, a to «ozvučit film» s poznámkou, že se jedná o profesionální termín kinematografů. Přesto se v dnešní době stále více vyskytuje ve významu «přečíst, vyhlásit, říci, sdělit, oznámit», např. озвучить информацию, поручение президента, данные мониторинга.¹⁶ Na sémantickém vývoji se podílejí i další ruská slova. Pomocí slova *правильный* je dnes formován nový styl trávení volného času, chování, oblékání apod. Velmi dobře se slovo spojuje s názvy nejrůznějších výrobků včetně produktů duchovního života, např. правильный фильм, правильная музыка, правильная одежда, правильная еда. Nezřídka se také toto slovo pojí s výrobcem či tvůrcem dané produkce, vyskytlo se i spojení правильный режиссёр namísto «populární, národní». K rozšíření a ke kvalitativní změně okruhu použití došlo i u adjektiva *живой*, zvláště v oblasti reklamy a obchodu, např. живая пицца, живое разливное пиво, живой квас, кофе, шоколад, kdy slovo vystupuje ve významu «přírodní, čerstvý, čerstvě připravený». S rozvojem turismu získala nový význam adjektiva *низкий*, *высокий* ve spojení se substantivem сезон. Stala se tak synonymy k «mimo sezónu» a «v sezónu». Adjektivum *высокий* se užívá také ve významu «nejlepší, elitní» (z francouzského haute), nejprve pouze ve spojení высокая мода (haute couture), později i v druhých spojeních, jako např. высокая стоматология, высокие технологии.

Jazykové změny se dotýkají i slov zastaralých s ohraničenou sférou použití, kde dochází ke změně spojovatelnosti a ke stylové aktivizaci slova, rozšiřuje se významové pole, např. *заказной* se pojí se slovy jako письмо, блюдо, ужин, a v hovorovém jazyce je známo spojení заказной костюм. Dnes se toto slovo používá především s tematicky druhými slovy, jako např. убийство, покушение, процесс, информация, статья. Podobná situace je viditelná i u slova *горящий* ve spojení se slovem тур.¹⁷ Mnohdy nejsou rozdíly v používání tak zřetelné a jsou těsně spjaty s určitým kontextem, v němž se význam modifikuje. Velmi frekventované je v současné době užívání slova *серьёзный*¹⁸ v tisku s významem «dobrý, podstatný, velký, rozsáhlý», např. серьёзные беспорядки, серьёзные повлекшие жертвы; одержать серьёзную победу; серьёзные журналистические расследования; серьёзные деньги. S tím je spjata i změna v používání příslovce *серьёзно*.¹⁹ V tisku se setkáváme s jeho novým významem «mnohem, silně, významně». Ruské slovo «*продвинутый*» ve významu «nacházející se na vyšším stupni vývoje, než dříve; dokonalejší», např. прибор, этап работы, ступень обучения иностранному языку, je ve slovníku zafixováno již dávno, ale svým významem «pokrokový, současný, založený na úspěších vědy a techniky, spoléhající se na

¹⁵ «Новые слова се достávají до тексту, а jestli се задаří, так се hned слово стává módním, začíná се používat в nemyslitelných контектах а jeho význam се потиху стírá.»

¹⁶ Вице-премьер Чехии озвучил «интересный метод» повлиять на Россию. (www.utro.ru; 27.3.2014); Запад озвучил цену, которую России придётся заплатить за Украину. (www.utro.ru; 11.4.2015); Всероссийская общественная организация провела в Москве пресс-конференцию, на которой были озвучены следующие цифры. (Известия, 7.1.2015)

¹⁷ Горящие туры - это недорогие туры с ближайшими вылетами. Поиск цены на горящие туры. Распродажа горящих туров с вылетом в Москву. (internetová inzerce)

¹⁸ Россия должна начать зарабатывать готовыми изделиями, причём не в микроскопических, а в серьёзных размерах. (Российская газета, 17.7.2007); Серьёзные преступления вскрыты по производству алкогольных напитков. (www.utro.ru; 14.6.2015); В США начались серьёзные беспорядки после освобождения полицейского, обвиняемого в гибели афроамериканца. (www.utro.ru/17.12.2015); Как заработать серьёзные деньги? (internetová reklama); Серьёзные деньги были обнаружены в плацкартном вагоне поезда дальнего следования. (www.utro.ru; 22.1.2016)

¹⁹ Никто не способен тут серьёзно помочь России. (Ведомости, 30.3.2009); Финансирование будет серьёзно сокращено. (Российская газета, 13.10.2011)

přípraveného posluchače» (продвинутый иностранный турист, продвинутая молодёжь) je slovem novým. V tomto případě se jedná o kalk z anglického «advanced». Také slovo *подвижка*, s původním významem «подвижка морского дна», se stále více začíná uplatňovat v sociálním a politickém kontextu se změnou významu, např. подвижки в области российско-американских отношений, подвижки в союзных структурах a stejně jako slovo *прорыв* v současném kontextu rozšiřuje sémantickou strukturu slova (прорыв в экономике, прорыв в урегулировании этнического конфликта).

Se sémantickou derivací se můžeme setkat i u přídavných jmen označujících barvu. Význam slova *серый* se dále rozšiřoval, a to o význam: «necertifikovaný, nelegální, falešný, nekvalitní, nezákonný, zločinný, neodpovídající ruským podmínkám». Začala se rozšiřovat také spojovatelnost daného přídavného jména, např. серые компьютеры, серые принтеры, серый телефон, серый импорт, серый экспорт, серый рынок, серый бизнес, серый пиар. Přívlastek *серый* se začal používat i ve spojení s označením osoby, která se zabývá nelegální obchodní činností, např. серые импортёры, серый поставщик, серый дилер. Kladnou konotaci, na rozdíl od předcházejícího slova, dostává přídavné jméno *белый* ve významu «certifikovaný», např. белая трубка, белый телефон a *зелёный*, a to v souvislosti s rozvojem nového životního stylu (зелёный туризм, зелёные путешественники).²⁰

Sémantická derivace se netýká pouze spisovného jazyka, ale vztahuje se na všechny variety jazyka, např. *бедный* proniklo do počítačového žargonu ve významu «rozbitý» a ve spojení se slovesem *сделать* se začalo používat ve významu «oklamat»; se stejným významem se vyskytuje i sloveso *обуть* (oklamat, oloupit); v obchodním žargonu se objevila slova *крыша* ve významu «podpora», ochrana», *левый* «padělaný» či *раскрутиться* «dosáhnout úspěchu v byznysu»; slovník narkomanů obohatilo slovo *партия* ve významu «dávka»; pro jakékoli narkotikum se ujal slovo *дурь*.

Ruština využívá k procesu sémantické derivace lexikální jednotky z tzv. základního fondu ruštiny, které v jazyce existovaly již dříve, ale v dnešní době u nich došlo k aktivizaci sémantických změn: k získání nových významů včetně přenesených, ke změně významu v souvislosti s ideologickou změnou ve vývoji společnosti, k rozšíření spojovatelnosti, ale i ke stylistickým, hodnotícím změnám.

Jak uvádí Sternin (2004, s. 33), důležitým znakem tohoto procesu je: «процесс групповой семантической дубликации – единое ранее значение раздваивается, превращаясь фактически в две семемы, различающиеся по семному составу и функционирующие в разных социальных группах».²¹

Upevnění nového významu a vytvoření samostatné nominativní jednotky napomáhá řada faktorů, mezi které patří především přesný nominativní význam, stupeň jeho novoty, neobyčejnosti a frekvence používání.

Excerptce materiálu prokázala, že i v sémantické neologii převažují substantiva, což je důkazem toho, že substantivum je základním prostředkem s funkcí pojmenovací. U adjektiv jsou sémantické změny často vázány na adjektivně-substantivní spojení a adjektiva utvořená z anglických substantiv deklarují životaschopnost slovtvorného systému ruštiny.

Kdybychom měli shrnout proces vývoje lexikálních jednotek, tak zjistíme, že je charakterizován těmito sémantickými posuny:

- vznikem nového významu slova, který je výsledkem určitých procesů, probíhajících nejen v jazyce, ale i v okolním světě. Na změnu významu slova má vliv i kontext, v němž se slovo nachází. Slovo mimo kontext je

²⁰ Зелёный туризм в Украине с каждым годом набирает популярности среди отдыхающих. (www.utro.ru; 14. 4. 2013); Зелёный туризм с каждым годом привлекает всё больше людей. (tour-digest.ru)

²¹ «Процес групової семантичної дублікації – єдиний значення розподіляється на дві семми, які відрізняються своїм змістом, а які функціонують в різних соціальних групах.»

přijímáno ve svém základním významu, zatímco odvozený význam se projevuje pouze ve spojení s druhými slovy.

- rozšířením významu, které jakožto kvantitativní proces spočívá v modifikaci výchozího významu a ve formování nového významu, avšak v rámci téhož pojmového obsahu

Se změnou sémantické struktury slova souvisejí i další procesy, jakými jsou migrace terminologické slovní zásoby do běžně používaného jazyka, při které lexikální jednotka ztrácí své terminologicky vázané sémy, a přechod slov z běžně používaného jazyka do profesionální oblasti. Jedná se o kvalitativně odlišné procesy, které se mohou realizovat jako rozšíření nebo zúžení významu, ale i v podobě metafory či metonymie. Důležitý je tady motiv sémantické derivace, a to přesun lexémy z jedné komunikační oblasti do druhé.

Sémantizace je proces dlouhodobý, který je podmíněn vesměs mimojazykovými faktory. Její produktivita je spojena se vznikem a formováním nového slova a s dynamičností systému.

Evoluce jazyka je těsně spjatá s historií a kulturou daného národa. Proto není divu, že schopnost jazyka obohacovat se o nová slova, nové významy slov a nová ustálená slovní spojení neustále poutá pozornost lingvistů. V poslední době se objevilo tolik nových slov, že je lingvisté nestačí zaznamenávat, ani vydávat slovníky. Slova se objevují samostatně, ale i ve skupinách. Zdrojem a příčinou rozšíření sémantiky je reklama a publicistika, jejichž prostřednictvím se nové významy dostávají k široké veřejnosti. Pro pochopení smyslu slova je někdy nutné «выявить контексты, в которых оно реализуется» (Шапошников, 2012, s. 95).²²

Literatura:

- ЕФРЕМОВА, Татьяна Федоровна: Новый словарь русского языка. Толково-словообразовательный. Москва: Русский язык 2000.
- ЗАВАРЗИНА, Галина Анатольевна: Неологизмы в политической сфере. Русская речь, č. 6, 2004.
- КАССИНА, Татьяна Андреевна: Семантика и стилистика грамматических категорий русского языка. Днепропетровск 1985.
- КРОНГАУЗ, Максим: Русский язык на грани нервного срыва. Москва 2007.
- КУЗНЕЦОВ, Сергей Александрович: Большой толковый словарь русского языка. Санкт Петербург 2001.
- МАРИНОВА, Елена: «Куратор» и «стенд». Вторичные лексические заимствования. www.svoboda.org, 2. 4. 2007.
- СТЕРНИН, Иосиф Абрамович: Общественные процессы и развитие современного русского языка. Воронеж 2004.
- ТРУБАЧЕВ, Олег Николаевич: Приемы семантической реконструкции//Сравнительно-историческое изучение языков разных семей. Теория лингвистической реконструкции. Москва 1988, s. 197 – 222.
- ФАСМЕР, Макс: Этимологический словарь русского языка. 2. vydání, Москва: Прогресс 1987.
- ШАПОШНИКОВ, Владимир Николаевич: Семантические преобразования в современном русском языке. Москва: Либроком, 2012.
- MARTINCOVÁ, Olga: Problematika neologizmů v současné spisovné češtině. Praha 1983.

Zdroje:

Известия
Коммерсантъ

²² «odhalit kontexty, ve kterých se slovo realizuje»

Комсомольская правда
Лиза
Независимая газета
Огонёк
Правда
Российская газета
Русский репортёр
ТВ-магазин
Эксперт
Reklamní letáky
Novinová inzerce
www.utro.ru
www.gazeta.ru
ru.wiktionary.org.

Summary

Semantic derivation as a means of word formation in the contemporary Russian

Semantic derivation can be defined as a process of new concept formation. With changes in a political and social life, new types of semantic formation are activated and word meanings are extended. Already existing words can be used for the denomination of new realia. In lexicon, we increasingly meet with words that are familiar to us; however, they are used in brand new, sometimes rather unusual concepts. This phenomenon occurs not only in foreign lexicon where we speak about the so-called secondary transfer, but more increasingly even in our native lexicon. If we speak about the nature of semantic word formation, we need to have in mind its parallel with a morphological way of new word formation, which is reflected especially in the existence of model regularity whereby word formation types are created. The semantic derivation takes part in the formation of semantic neologisms. New concepts emerge, albeit to a lesser extent, even in connection with the semantic calques.